

Milli oyunlar – Novruzun əsas atributları

Xalqımızın mədəni irsində ta qədimdən əhəmiyyətli yer tutan milli oyunlarımız Novruz şənliklərinə xüsusi rəng qatır. Bu müqəddəs bayramın atributlarını bərpa etmək üçün milli oyunların dirçəldilməsi də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

“Mil”, “Cıdır”, “Baharbənd”, “Qurşaqtutma”, “Qılıncoynatma”, “Papaq”, “Güc sınağı”, “Sürpapaq”, “Piyalə və ox”, “Çövkən” və s. oyunları yüz illər boyu insanlar yaşadıblar.

Bunların arasında elə oyunlar var ki, daha çox bahar fəslində keçirilmiş. Bunlardan biri “Baharbənd” oyunudur. Əsasən, Qarabağda meşə ilə əhatə olunmuş “bənd” adlı dağətəyi düzənlikdə keçirilmiş. Oyunçu atı yorğa və yaxud çaparaq sürür, atın çaparağında çuxasını, arxalığını, çarıqlarını, kəməri və xəncərini bir-bir çıxarıb yerə atır. Müəyyən məsafədən sonra atı cəld geri döndərərək yenə həmin getdiyi yolu qaydır. Atın cilovunu yığmadan növbə ilə atdığı əşyaları yerdən qaldıraraq geyilən geyinir, bağlananı bağlayır. Bu əməliyyatı tez yerinə yetirən atlı qalib sayılır. Bəndlərdə at çapmaq çətin və təhlükəli olduğundan bu oyun mahir at sürənlərin meydana çıxmasına kömək edirmiş.

Novruz şənliklərini bəzəyən daha bir atüstü oyun “Çövkən” adlanır. İki dəstədə mübarizə apararaq iştirakçılardan iki tərəfdə qoyulan dirəklərdən ibarət rəqib qapılarından topu keçirmək tələb olunur. Oyunda iştirak edən hər komandanın tərkibi 7 nəfərdən ibarətdir. Oyun iki hissədən ibarət olub, 30 dəqiqə davam edir. İştirakçılardan yaş həddinin tələb olunmaması “Çövkən”in özəlliklərindən biridir. Cəld, fiziki cəhətdən sağlam olan, eləcə də mahir at miniciləri onunla məşğul ola bilər. Oyun zamanı iştirakçılar papaq, gen şalvar, çuxa, yüngülboğazlı formalar geyinir, eyni uzunluqda olan çomaqdan istifadə edirlər.

“Cıdır oyunu”nda isə iştirakçıların papağı, xüsusi hazırlanmış dəyəneyi olmalıdır. Oyunu keçirmək üçün dəyirmi dirək, ağac kötüyü, saplı balta və düz yer seçilir. Dəyəneyi ən geridə qalan oyunçu papağını dirəyin üstünə qoyur və ya balta sapından asır. Ən uzağa düşən dəyəneyin qaldığı yerdə bir cızıq çəkilir və həmin cızıqdan oyunçular dəyənelərini papağa atırlar.

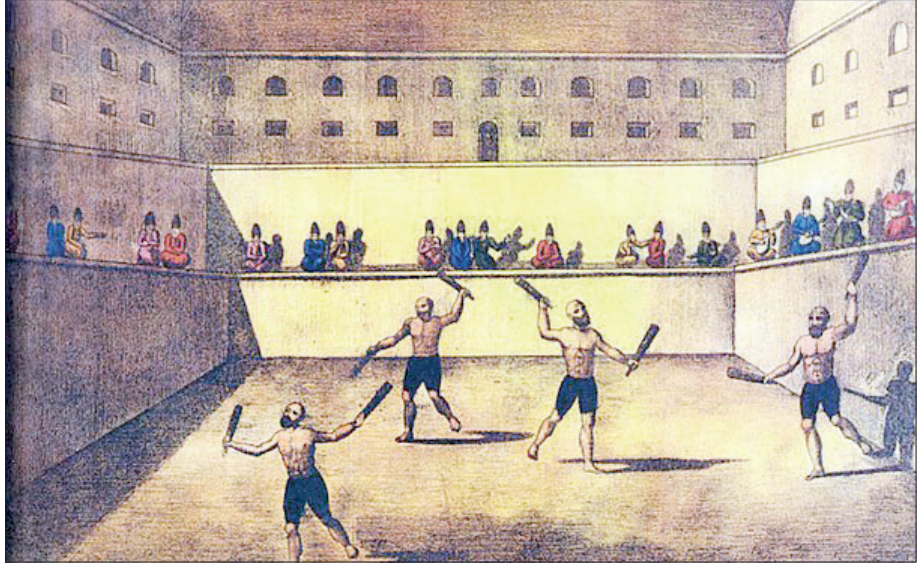
səsi, zərb alətlərinin gur sədası altında meydana girir, igidləri güləşə çağırırlar:

*Mənəm nərlərin nəri,
Ay oğlan.
Mənəm ərlərin əri,
Ay oğlan.
Əl qolunu çatdadaram,
Ay oğlan.
Bağrını partladaram,
Ay oğlan.*

“Cəngi” sədaları altında yarış başlanmadan qabaq pəhləvanlar ənənəvi salamlaşar, özlərini təqdim edərmişlər. Onlar bədən aşağı müxtəlif fəndlər işlədib bir-birinin qurşağından yapışır, biri digərini yıxmağa çalışmış.

“Qılıncoynatma” oyununda rəqibin əlindən qılınc düşənə qədər oyun davam edir. Bu oyun bəzən at üstündə də keçirilir. Bu oyundan qalib çıxana Novruz hədiyyəsi verilmiş.

“Sürpapaq” oyununda da mahir at miniciləri olan güclü, həm də cəld olanlarla iştirak edərmişlər. Oyunçular top-pa-

Əvvəlcə papaq sahibi dəyəneyi atır. Əgər oyunçu öz papağını vurarsa, papağını geriye götürür və oyun əvvəlki qayda ilə yenidən başlanır. Başqa oyunçular papağı vura bilməyəndə oyundan çıxırlar. Cıdırı ayaq üstə, yəni, dəyəneyi heç bir yere vurmada oynayırlar. Belə halda hər dəfə yenidən cızıq çəkilir. Çünki dəyəneyi belə atanda çox uzağa gedir və papağı vurmaq çətinləşir. Cıdır oyunu nizə atmaq, ov vurmaq və vuruş məşqini xatırladır.

Novruz bayramında oynanılan “Mil” oyunu da çox maraqlıdır. Pəhləvanlar əllərinə mil alıb başlarının üstünə qaldırmışlar. Bu zaman çalınan dumbulun ritminə əsasən, milləri hərleyərmişlər. Mahir mil oynadanlar var imiş ki, mili ayağının altından da atıb-tutarmışlar. Pəhləvanlar oyunun sonunda qurşaq tutar, gülüşmüşlər.

Azərbaycanda ən geniş yayılmış meydan oyunlarından biri də “Zorxana” olub. Qədim dövrlərin qüdrəti onun pəhləvanlarının sayı və şöhrəti ilə ölçülürdü. Azərbaycan da çox qədimlərdən öz pəhləvanları ilə şöhrət qazanmışdı. Novruz şənliklərində “Zorxana” oyunlarına böyük maraq var imiş.

“Qurşaqtutma” yarışı da tamaşaçılar tərəfindən böyük maraqla qarşılanıb. Pəhləvanlar qoşa zurnanın zil

papaq uğrunda mübarizə apararaq sonda onu qapı dairəsindən keçirərmişlər. İştirakçıların atdan cəmi üç dəfə düşməsinə icazə verilmiş.

“Piyalə və ox” da atüstü idman növləri arasında maraq kəsb edənlərdəndir. Xüsusi dirəyin üzərindəki piyaləni oxla vurmaq oyunun əsas tələbidir. Oyun iştirakçıların böyük dəqiqliklə yanaşı, həm də cəldlik tələb edir. Belə ki, sürətlə hərəkət atlı piyaləni dəqiq nişan almaq üçün həm də sərrast olmalı idi.

Novruz şənliklərində açıq havada keçirilən tarixi çox qədim olan və məşhur oyunların hansına nəzər salsaq, görərik ki, meydanlarımız hüner meydanı olub, ən güclülərin müəyyən olunması üçün çox maraqlı oyunlar təşkil edilib, igidlük, cəsurlük tərənnüm olunub. Novruzun əsas atributlarından olan, el şənliklərinin daha rəngarəng keçirilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən bu oyunlar, həm də milli-mənəvi dəyərlərimizin bir parçasıdır. Onların bərpa edilərək dirçəldilməsi, inkişaf etdirilərək kütləviləşdirilməsi yeni nəslin öz gələcəyini milli köklər üzərində qurmasını üçün daha möhkəm zəmin yaradacaq.